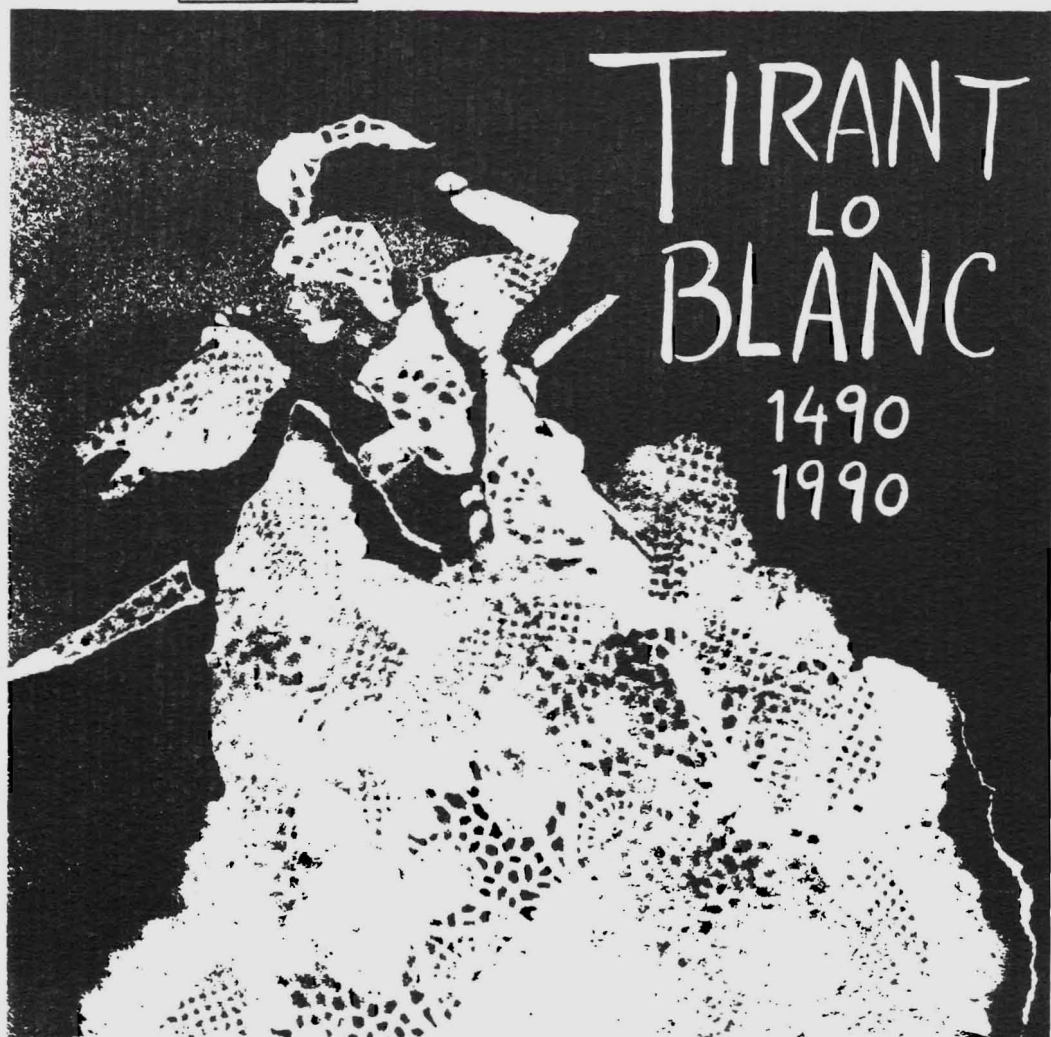

BUTLLETÍ

de l'associació cultural catalana als països nòrdics

~les quatre barres~

TIRANT
LO
BLANC

1490

1990

BUTLLETI
DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL CATALANA
ALS PAÏSOS NÒRDICS
LES QUATRE BARRES

Publicació (Tidskrift)	:	ISSN 0349-6120
Editor (Utgivare)	:	Les Quatre Barres Humlegårdsgatan 17 2tr ög 114 46 Stockholm Suècia
Compte Corrent Postal (Postgirokonto)	:	970916-3 Stockholm
Editor responsable (Ansvarig utgivare)	:	Ramon Cavaller
Cap de redacció (Redaktör)	:	Bodil Ceballos
Disseny (Lay-out)	:	Jordi Bota
Impressió (Tryckning)	:	Idérik Original & Offset AB, Gävle
Subscripció anual (4 números)	:	Països Nòrdics, 45 corones Altres països, 55 corones
Årsprenumeration (4 nummer)	:	Norden, 45 kronor andra länder, 55 kronor
Quota socis de Les Quatre Barres	:	95 corones (Butlletí inclòs) quota familiar 125 corones
Medlemsavgift föreningen Les Quatre Barres	:	95 kronor (med Butlletí) familj 125 kronor

ooooOOoooo

SUMARI 4/1990 - núm./ nr. 48, any XIII (årgång 13)

Editorial.....	3
Notícies.....	5
La coca, una nau catalana medieval.....	6
El segon museu marítim d'Europa.....	9
Barcelona - Estocolm: contacte entre investigadors de fonètica.....	11
Guies turístiques de les Illes Balears.....	14
Tirant lo Blanc 500 år.....	17
Les aventures d'un tirantòfil.....	22
Retalls.....	25

Portada: il·lustració de Tirant lo Blanc, feta per Ramon Cavaller

EDITORIAL

Enguany teniem pensat de fer un número del *Butlletí* per celebrar els 500 anys de la publicació a València de la novel·la *Tirant lo Blanc*.

Vam visitar el mes d'abril la comissió de l'Ajuntament de València dedicada a la promoció de tal efemèride i vam proposar-los que col·laboressin al nostre número especial. Ens contestaren que a l'Ajuntament hi havia elements que no podien ni sentir la paraula "català". (Ens demanem si a l'Estat Espanyol està prohibit el racisme. Posar de manifest l'odi cap a una gent pel seu idioma o la seva ètnia és un fet punible a Suècia).

Ens remeteren al Sr. Jesús Huguet, cap de publicacions de la Generalitat Valenciana, el qual es mostrà més obert i consideràrem de fer un opuscle en suec que s'inclouria al nostre *Butlletí*, i que ells també podrien enviar als escandinaus que viuen a Dènia, Benidorm, etc., o sigui en terra de la Comunitat Valenciana. A l'opuscle s'explicaria la importància de *Tirant lo Blanc*, es parlaria sobre la llengua de València i de pas es desitjaria bon Nadal. Parlàrem també de fer un petit glossari del català de València traduït al suec. Seria una forma de quedar bé amb els estrangers que són hostes de la nostra terra.

Les seves paraules amables, però, no van ser més que "fum de formatjades", com diem a les Balears: no va correspondre a les nostres visites, ni a les nostres trucades, ni a les nostres cartes. Silenci i indiferència.

Tanmateix aquest *Butlletí* dedicat a *Tirant lo Blanc* apareix sense el suport i la consideració dels qui haurien de ser els més interessats a donar a conèixer aquesta obra mestra de la literatura universal.

R.C.

Valencia: Nicolau Spindeler, 1490. Edició prínceps.

NOTÍCIES

INFORMACIÓ SOBRE EL NÚMERO D'IDENTIFICACIÓ FISCAL. Ens informa l'*Agregaduria Laboral* espanyola a Estocolm, que s'ha publicat una disposició al *Boletín Oficial del Estado* sobre un nou número d'identificació fiscal (NIF). D'ençà el 1er. de desembre d'enguany tots els ciutadans de nacionalitat espanyola han de tenir aquest "NIF" per poder fer transaccions monetaries a l'Estat Espanyol, és a dir, per exemple pagaments mitjançant comptes bancaris, etc. Per sol·licitar aquesta nova enderga burocràtica cal emplenar el formulari que incloem junt amb aquest *Butlletí* i trametre'l a la Delegació d'Hisenda corresponent. A continuació transcrivim les adreces de les delegacions als Països Catalans:

DELEGACIONS D'HISENDA:

Pça. de la Montanyeta, 1
03071 ALACANT

Cecilio Metelo, 9
07071 PALMA DE MALLORCA
(per totes les Balears)

Pça. de Letamendi, 13-23
08071 BARCELONA

Pça. Huerto Soqueros, 4
12071 CASTELLÓ

Avgda. Jaume I, 47
17071 GIRONA

Pça. de Cervantes, 1
25071 LLEIDA

Rambla Nova, 93
43071 TARRAGONA

Guillén de Castro, 4
46071 VALÈNCIA

LA COCA, UNA NAU CATALANA MEDIEVAL

Els catalans ja comerciaven amb Suècia durant l'edat mitjana, explica al Butlletí Joan Prim i Terrades, tècnic del Museu Marítim de Barcelona .

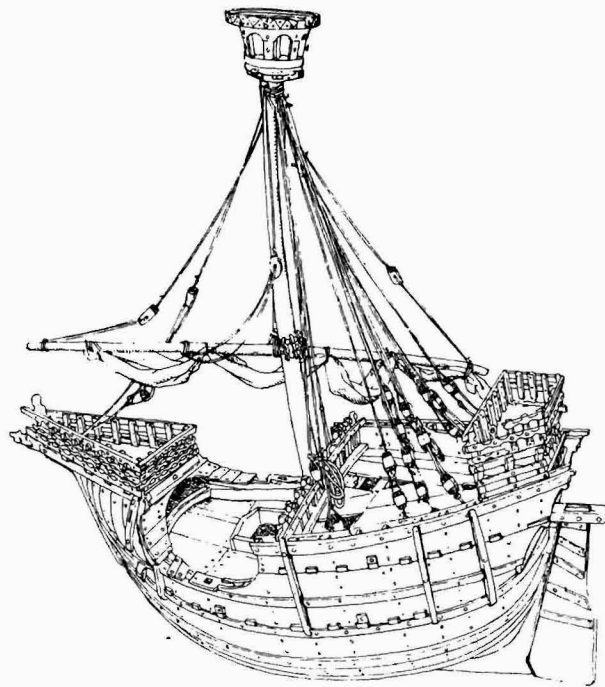
-En aquella època Catalunya mantenia intercanvis comercials amb la Lliga Hanseàtica i hi ha documents que parlen que les nostres naus fins i tot van arribar a Estocolm, diu ell.

Trobem Joan Prim a Estocolm, on ha vingut a veure el famós vaixell Wasa. La nostra conversa, però, gira a l'entorn d'una nau catalana: la coca, el tipus de vaixell amb què els nostres avantpassats deuriem arribar al nord d'Europa.

-En dir coca, molts pensen en la coca de Sant Joan. Però és que també se'n diu coca del vaixell que va ésser la peça clau en tot el comerç que els catalans van mantenir en la Mediterrània durant l'època medieval. Era una nau d'uns 19 m d'eslora¹, molt marinera, i que podia portar molta càrrega. A més, es dona el cas que se sap exactament com estava construïda, gràcies a un ex-vot català medieval que la reproduïx. Aquesta maqueta de nau és una peça única. És la més antiga del món, fora de les egípcies, explica Joan Prim.

La coca és un tipus de nau que originàriament prové del nord d'Europa (en suec se'n diu *kogg*). Però els catalans, escriu Josep M. Sigalés en el seu *Diccionari Nàutic*, a principis del segle XIII, copiant-ne l'estil, construïren una nova versió, en la qual van inventar la cèlebre fórmula (mundialment anomenada *catalana*) del "tres, dos i as", és a dir, que l'eslora sigui tres vegades la mànega² y aquesta doble del puntal³, amb la qual cosa no solament revolucionaren la construcció naval, sinó també la navegació, ja

¹ eslora = llargada d'una nau | ² mànega = amplària d'una nau | ³ puntal = alçada

La famosa coca de Mataró, conservada al Museu Prins Hendrik de Rotterdam. (Dibuix del llibre "Seglande skepp", de Björn Landström)

que gràcies a ella les naus van poder cenyir el vent.

-L'ex-vot que reproduïa una coca era a l'ermita de Sant Simó de Mataró, explica Joan Prim, però el capellà se'l va vendre a un americà, que se'l va endur als Estats Units. Allà li van dir que allò no podia ésser un ex-vot de l'edat mitjana, que era impossible. Després el va comprar un holandès. Aquest va fer-hi la prova del carboni 14 i es va comprovar que era autèntic. I ara, per desgràcia nostra, aquesta coca en miniatura no la tenim a Catalunya, sinó que es troba al museu Prins Hendrik, de Rotterdam.

La coca era un vaixell exclusivament de vela. Només tenia un pal, on hi anava la vela, i portava a més una vela llatina a popa que es feia servir principalment per poder maniobrar el timó. Als retaules del pintor Joan Reixac, del segle XV, es

poden veure coques ben representades. Però la font d'informació més important per saber com era una coca ha estat precisament l'ex-vot de l'ermita de Sant Simó, que té 123 centímetres d'eslora.

-Gràcies a aquest exemplar s'ha vist exactament com estaven construïdes. A més, aquesta peça està feta a escala. No és un d'aquests ex-vots fets a bell ull per mariners, sinó una nau de mides proporcionals construïda per un mestre d'aixa⁵. A Holanda la van estudiar amb fibra òptica i ara sabem exactament les mides que feia una coca medieval catalana. És la peça més important del museu de Rotterdam, on la conserven al buit. Nosaltres, al Museu Marítim de Barcelona, varem demanar que ens la deixessin per l'any 1992 però ens van dir que no. No se'n refien de deixar-nos-la, perquè tenen por que ens la quedarem. El cas es que va sortir de Catalunya d'una manera no gaire clara. Això és un patrimoni cultural nostre que ara no es mouria del país, continua dient Joan Prim.

Els tipus de coques emprades al nord d'Europa estaven fetes amb les fustes del buc⁶ posades en forma encavallada. Això vol dir que les fustes no es posaven l'una al costat de l'altra, ans l'una muntada en part sobre l'altra, que és com els vikings construïen les seves naus.

-La coca del nord d'Europa és més quillada, més llarga. Als catalans ens calia una nau que pogués portar més càrrega i per això es va construir més panxuda, en forma de closca de nou. Tota l'expedició a Grècia de la Gran Companyia Catalana va ésser enviada amb coques. Fins i tot la caravel·la del descobridor d'Amèrica, Cristófol Colom, no és altra cosa que una còpia d'una coca. La reproducció de la *Santa Maria* que hi havia al port de Barcelona i totes les caravel·les que s'estan construint a Amèrica i a tot arreu es basen en el disseny d'una coca. L'única diferència és que se li ha donat una eslora de 25 metres, que és la llargada que Colom deia que tenia. Les coques catalanes feien 19 metres. Però la forma i tot és exactament com una coca de Mataró. Això vol dir que fins pràcticament el 1500 va haver-hi coques.

El segon museu marítim d'Europa

El lloc on millor es pot estudiar la tradició marinera catalana és al museu marítim de Barcelona, situat a les famoses drassanes de la ciutat, és a dir, al mateix lloc on antigament es construïen les naus.

-El Museu Marítim de Barcelona el va fundar la Generalitat de Catalunya l'any 1938, en plena guerra. Durant el segle passat ja s'havia previst fer servir les drassanes com a museu marítim. Són les més grans i més ben conservades del món d'aquella època, el segle XIV. Però segons el Pla Cerdà, amb el nou urbanisme de Barcelona, s'havien d'enderrocar. Per sort molts van considerar que era una bestiesa i la gent va reaccionar, assenyala Joan Prim.

El 1714, després de la guerra de la Successió, quan Catalunya va ésser sotmesa per Felip V, les drassanes es van fer servir com a caserna per les tropes ocupants castelleses i es va suprimir la construcció naval al nostre país. S'emportaren els arxius a Cartagena, on s'ha perdut quasi tot. Cent anys més tard, durant el 1800, les drassanes estaven molt malmeses. S'havien ensorrat moltes teulades, però l'estructura estava en perfectes condicions. Fins el 1830 va haver-hi tropes, que després van passar a la nova caserna que es va construir a Sant Andreu.

-Durant la guerra, l'aviació franquista bombardejava contínuament les drassanes i el port, i les peces que s'havien anat recollint pel museu es van portar a Can Toni Gros. Acabada la guerra es va continuar amb el projecte de fer-hi un museu i l'edifici es va reconstruir. Un dels primers directors, un tal Condomines, amo d'una companyia naviliera, va anar recollint peces i en morir el seu lloc va ocupar-lo un capità de corbeta asturià, José María Martínez Hidalgo. Ell s'havia passat a en Franco durant la guerra i per aquest motiu se li va donar la direcció del museu. Política a part,

era un home molt estudiós de la marina i va dedicar molta energia a ampliar el museu, que de 3000 m² va passar a 18.000 i es va convertir en el segon d'Europa, continua dient.

-Aquest senyor es va retirar i va venir la democràcia. Llavors es va dir que les drassanes s'havien de restaurar i es va anar desmuntant i amagatzemant una gran part del museu, que de 18.000 m² va passar als 1.500 actuals. Les obres de restauració són una de les coses en la que els tècnics no hi estem conformes. A més, els directors que hem tingut darrerament, quatre en vint anys, no han estat professionals de la marina. I encara, hem depès provisionalment de diferents institucions. Espero, però, que la situació millori aquesta tardor, quan la Generalitat es torni a fer càrrec del museu, acaba dient Joan Prim.

⁴ cenyir el vent = navegar contra el vent, és a dir, amb la vela orientada formant el menor angle possible amb el vent | ⁵ mestre d'aixa = fuster de naus

⁶ buc = cos d'una embarcació (en castellà *casco*, en suec *skrov*)

RAMON BOHIGAS

BARCELONA - ESTOCOLM:

contacte entre investigadors de fonètica

Fa alguns anys, vaig rebre una postal, escrita en català (!) de la part del meu catedràtic de fonètica, Björn Lindblom. La postal era escrita amb ajuda dels doctors Dolors Poch Olivé i Joaquim Llisterri, avui catedràtics de la Universitat Autònoma de Barcelona. Björn Lindblom hi era de visita, i va tornar a Estocolm amb molt bones impressions de la universitat catalana. Això era el començament del contacte entre grups de fonètics catalans i suecs. Pel 1988 Dolors Poch i Joaquim Llisterri van visitar el Departament de Lingüística de la Universitat d'Estocolm. Seguidament Olle Engstrand, l'actual catedràtic de fonètica a Estocolm, va visitar Barcelona. Pel maig de 1989, els fonètics catalans i suecs ens vam veure a Budapest on hi havia una conferència internacional de fonètica. Entre els participants n'hi havia vuit de la Universitat Autònoma de Barcelona i el mateix nombre de la Universitat i de l'Institut de Tecnologia d'Estocolm. Va ser llavors que vam decidir un intercanvi d'investigadors: Dolors Poch amb alguns dels seus doctornants visitarien Estocolm i jo aniria a Barcelona.

Pel novembre de 1989 va arribar Dolors Poch amb Cristina Benasey i Maria Machuca. Van donar una conferència que ens va interessar moltíssim ja que treballem amb els mateixos problemes, nosaltres amb la llengua sueca i elles amb la catalana. El gran problema d'investigació que tenim és el següent: en la parla espontània la pronunciació de les paraules demostra una variació enorme. Tot i això els parlants d'una llengua comuna es poden entendre. Hem trobat que la pronunciació aparentment descurada en la parla de cada dia segueix regles bastant precises. Aquestes regles són de vegades diferents en

català i en suec, de vegades se semblen. Les nostres visitants catalanes van quedar a Estocolm dues setmanes, van treballar molt però també van visitar la ciutat, i van fer compres. En acomiadar-nos vam quedar d'acord que la meua visita a Barcelona tindrà lloc als finals de febrer.

Aquest hivern va ser excepcionalment suau a Suècia, però quan vaig arribar a Barcelona pel febrer em va semblar que era l'estiu. Vaig viure a casa de la Cristina Benasey, prop de l'Arc de Triomf. El camí a la universitat suposava uns quaranta minuts amb el metro i el tren a Bellaterra. El nom de Bellaterra realment és adequat - la universitat està situada en un lloc encantador, amb muntanyes en el fons. La universitat consta d'un gran nombre d'edificis en una àrea estesa. Té l'avantatge que els que hi treballen no se senten petits i insignificants com unes formigues. A més els edificis són bonics. L'inconvenient és que les distàncies són més grans, es necessiten autobusos per a traslladar-se entre diferents facultats. Per la meua part, no hi havia problema - em vaig quedar en el Departament de Filologia Espanyola del que forma part el Laboratori de fonètica. A Barcelona la fonètica té un estatus diferent de Suècia. A la Universitat d'Estocolm es pot estudiar fonètica com a una assignatura independent, des del començament fins al doctorat. A Barcelona, la fonètica no és una assignatura autònoma sinó forma part dels estudis de les llengües romàniques. Acabats els estudis bàsics, es pot escollir un tema fonètic per la tesi doctoral. Això ho han fet - i fan - els doctors i estudiants del doctorat amb els que col·laborem. Tenen una base de coneixements més àmplia mentre que nosaltres som més especialitzats.

En el laboratori de fonètica de Barcelona, igual que a Estocolm, es treballa molt amb ordinadors. Es mesuren freqüències de ressonàncies, duracions de segments, etc. Joaquim Llisterrí treballa especialment amb parla sintètica.

Una de les meves tasques era parlar amb els estudiants del doctorat, i respondre les seves preguntes. L'altra tasca era donar dues conferències. Havia preparat la primera en anglès i la segona en català. Amb la conferència catalana vaig rebre molta ajuda de la part de Ramon Cavaller, i com que a Barcelona tenia molta oportunitat de parlar català la conferència no va resultar massa difícil.

Vaig tenir temps per a veure la ciutat de Barcelona, i també la de Girona. Una visita al gran teatre del Liceu va ser una experiència fantàstica, van donar I Puritani de Bellini. Una experiència diferent va ser la visita a l'Institut d'Estudis Catalans, disposada pel doctor Joan Argente: hi vaig veure les dependències més importants, i, sobretot em va emocionar veure el despatx del Mestre Fabra. A una de les sales de la biblioteca hi havia, en aquells dies, una exposició de llibres antics. A una altra sala vaig trobar, a més dels llibres catalans, també obres d'autors suecs, entre d'altres del professor Lars Fant. I també números del nostre Butlletí!

DIANA KRULL

**GUIES TURISTIQUES DE LES ILLES BALEARS
EN LLENGÜES NORDIQUES (segona part)**

1. Guies de viatges de les Balears editades a Suècia

L'any 1979 vaig tenir ocasió d'adquirir a Estocolm una bona col·lecció de llibres referents a les Balears per a la Biblioteca March de la Ciutat de Mallorca a on aleshores treballava. La majoria eren guies turístiques, però també n'hi havia d'altres matèries. 1)

Suara, onze anys després, he tengut ocasió altra vegada de tornar a visitar la ciutat i, bibliògraf apassionat, he cercat per les millors llibreries especialitzades en viatges i les generals, i el resultat no ha estat tan positiu. L'oferta de guies de les Balears editades a Suècia es ínfima, en contrast amb l'esponera d'abans.

Qué ha passat durant aquests anys? com explicar aquest fenòmen? Permeteu-me l'atreviment d'aventurar unes hipòtesis.

Sembla que el mercat del llibre de viatges a Suècia ha estat invaít per les multinacionals suïsses i britàniques; i per altra part l'interès dels escriptors suecs sobre les Balears s'ha vist reduït, i així s'importen o coediten guies en llengua sueca de caràcter pràctic, sovint consumistes i massificadores, molt il·lustrades i amb un suplement de caràcter puntual que s'actualitza a cada edició.

La bibliografia del llibre suec sobre les Balears s'ha minvat, al menys això és la conclusió que vaig arribar després de múltiples i grates visites a dites llibreries.

2. Guies de viatges de les Balears en llengua finlandesa

Gràcies a la gentilesa de la Helsinki University Library, que té el seu fons bibliogràfic automatitzat he pogut dispondre d'una llista de guies de viatges de les Balears en llengua finlandesa publicades des de 1977 que podeu veure tot seguit.

Sembla que l'interès dels escriptors finlandesos és superior que el dels suecs, i també es pot apreciar l'entrada en coedició de la multinacional suïssa Berlitz en el mercat del llibre de viatges de Finlàndia. 2)

1) Vg. Jaume Bover, Guies turístiques de les Illes Balears en llengües nòrdiques, "Butlletí de l'Associació Cultural Catalana als Països Nòrdics Les Quatre Barres", 5 (1980) 17-18

2) L'agraïment més sincer a la Helsinki University Library per la seva col·laboració.

Palma de Mallorca/Jorma Lehtioja... (et al.); koordinoiti: Anneli Löfström; (toim.: Erica Witschey); kartat: Francisco Baeza ja Enrique Picazo); valokuvat: Altair Photo... et al.); (piirroksset: Enrique Ortega). - Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY, 1987. - 160 s.: kuv., kartt.; 19 cm. - (Matka aurinkoon)
ISBN 951-0-14365-0

Teinonen, Riitta, 1928-
Mallorca - pyhiinvaeltajan opas/Riitta ja Seppo A. Teinonen. - Helsinki: Kirjaneliö, 1982. - 103 s.: kuv., kartt.; 15 cm
ISBN 951-600-565-9

Ibiza ja Formentera: by the staff of Editions Berlitz:
asiatiedot: Ken Bernstein; käännös: Kaarina Turtia;
kuvat: Ken Welsh. - Lausanne: Editions Berlitz; Helsinki:
Tammi (jakaja), (1976). - 128, (2) s. kuv., kartt. ;
15 cm. - (Berlitz matkaopas)
Suom. käsikirjoituksesta. - 2. p. 1986
ISBN 951-30-3608-1

Lehtioja, Jorma
Ibiza/Jorma Lehtioja, Soledad Gomis ja Arcadio Espada;
koordinointi: Anneli Löfström; (kartat: Luis Miguel
Pulgar); (piirroset: Enrique Ortega); (toim.: Erica
Witschey). - Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY, 1988. - 157
s.: kuv., kartt.; 19 cm. - (Matka aurinkoon)
Valokuvat: Arnaiz... (et al.)
ISBN 951-0-14852-0

Louhisola, Oiva, 1924-
Mallorca: expert-opas/Oiva ja Raili Louhisola. - Espoo:
Editum, (1988). - 128, (1) s. : kuv., kartt.; 17 cm
Perustuu vuoden 1988 tietoihin
ISBN 951-553-591-3

Mallorca ja Minorca/toim.: Berlitzin kustannusliike;
(teksti ja valokuvat: Ken Welsh); (suom.: Kaarina Tur-
tia). -2. p. - (Lausanne): Berlitz; (Helsinki); (Tammi,
jakaja), (1985). - 128 s.; kuv. ; 15 cm. - (Berlitz
matkaopas) 1. p. 1976
ISBN 951-30-3643-X

TIRANT LO BLANC 500 ÅR

Miguel de Cervantes odödliga roman "Don Quijote av La Mancha" är ju bland mycket annat också en uppgörelse med riddarromanerna, som huvudpersonen förläst sig på. Det är därför han blivit en galen fantast. Åtminstone anser hans närmaste omgivning det.

När Don Quijote kommit hem från sin första utfärd som misslyckad riddare, företar ortens kyrkoherde och barberare, assisterade av den galne bokslukarens hushållerska, en rannsakan i dennes bibliotek. Åtskilliga riddarromaner avfärdas med förintande omdömen innan de kastas ut på gården för att brännas. När hushållerskan i sin iver tar famnen full av böcker för att vräka ut dem, tappar hon en av dem på barberarens fötter. Cervantes fortsätter, i Ingrid Bergquists nyöversättning från 1954 som nu åter finns tillgänglig i svensk bokhandel:

"Han fick lust att se litet närmare på den och fann, att det var "Historien om den berömda riddaren Tirante den Vite".

- Bevare mig väl, skrek kyrkoherden. Är Tirante den Vite här? Ge hit den, käre vän! Här har jag, sanna mina ord, funnit en riktig skatt av trevnad! Det är en guldgruva att ösa ur när man vill fördriva tiden! Här är den tappre riddaren Quirieleison av Montalbán, och hans bror Tomás de Montalbán, och riddaren Fonseca, och striden som Tirante hade mot blodhunden, och den lilla Placerdemividas kvickheter och änkan Reposadas kärleksaffärer och bedrägerier och kejsarinnan, som var förälskad i Hipólito, sin väpnare. Jag säger uppriktigt, käre vän, att i sitt slag är detta den bästa bok i världen. Här åter riddarna, och sover, och dör i sina sängar och gör testamenten innan de lämnar denna jord. Och en hel del annat finns här som saknas i de andra riddarromanerna. Och ändå påstår jag, att författaren

förtjänade att komma på galärerna, eftersom han skrev så mycket tokigheter. Ta hem den, och läs den, så får ni se att det är som jag säger."

Så långt Cervantes. Denna bok, vanligen rätt och slätt kallad Tirant lo Blanc, som får en så lysande recension i "Don Quijote", fyller nu 500 år. Dess originalutgåva publicerades den 20 november 1490 i Valencia av förläggaren Nicolau Spindeler. Den har kallats för "den första moderna romanen", bland annat just därför att riddarna och andra personer i den äter, sover, skriver testamenten och dör, precis som vanliga människor.

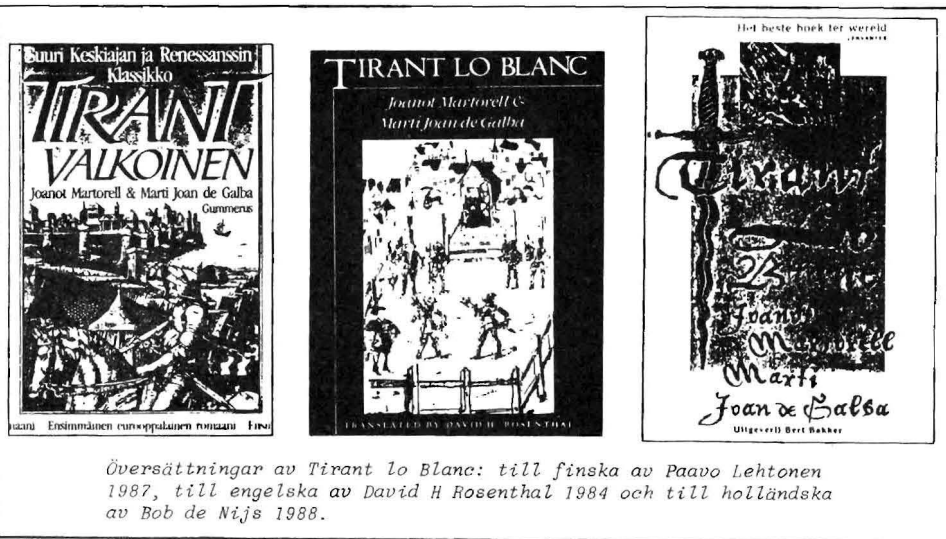
"Tirant lo Blanc" betraktas som den katalanskspråkiga litteraturens främsta klassiker. Dess författare är Joanot Martorell, som föddes i Valencia någon gång omkring 1420. Hans dödsår är okänt.

Joanot Martorell tillhörde en adelssläkt. Han hade en förkärlek för dueller, vilket efterlämnade brev vittnar om. Man kan dock ibland fundera över om det var meningen att dessa uppgörelser verkligen skulle bli av. Skriftväxlingen inför en duell kunde bli långdragen och utförlig och glida in på helt andra ämnen, som språkliga och litterära diskussioner. Förklaringen är kanske att Martorell levde i en tid när dueller inte längre var riktigt på modet.

Det finns goda skäl att anta att det förekommer en hel del självbiografiska element i "Tirant lo Blanc", samtidigt som den är ganska fantasifull. Man kan förmoda att dess huvudperson lever det liv som Martorell själv skulle ha velat leva. Läsaren får följa Tirante den Vite eller Tirant lo Blanc i hans riddarbravader från England över Rhodos, Kairo, Palestina, Sicilien och Konstantinopel, men skildringen är mer realistisk än i den övriga riddarlitteraturen och den har en humor som denna saknade. Det är inte svårt att förstå att "Tirant lo Blanc" tilltalade Cervantes.

Romanen blev en stor framgång. Den trycktes i sju upplagor mellan 1490 och 1497. 1511 utgavs den i spansk översättning och 1538 i en italiensk. Men efter hand - och trots Cervantes lysande recension - föll den i glömska och blev en angelägenhet enbart för lärda forskare. 1737 kom dock en fransk översättning, utgiven i London.

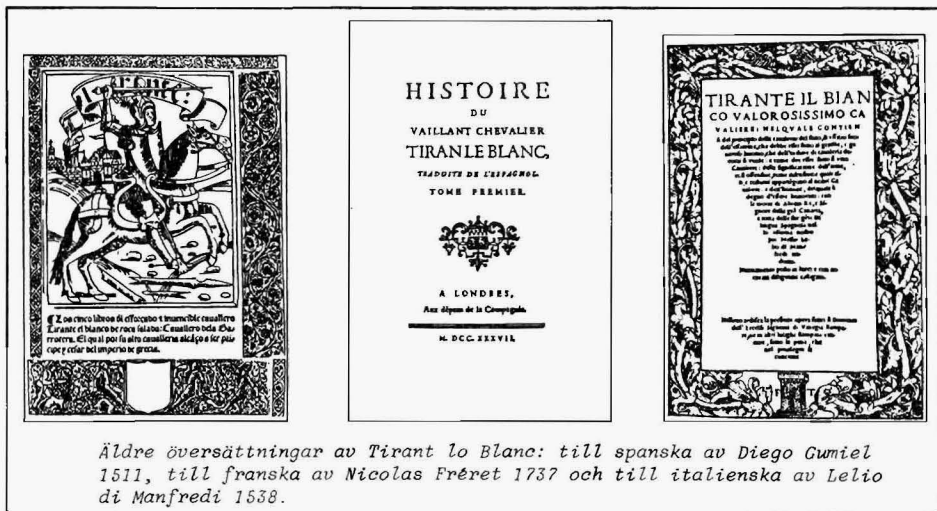
Det är först i våra dagar som det blivit en riktig renässans för "Tirant lo Blanc". I slutet av 60-talet skrev den peruanske författaren Mario Vargas Llosa ett "Carta de batalla por Tirant lo Blanc", en stridsskrift för Tirant lo Blanc, som blev förord till en spansk nyöversättning av verket som Madridförlaget Alianza Editorial gav ut 1969. Boken har här verkligen hamnat i rätt händer. Det är en kvalificerad yrkesman mitt uppe i ett av vår tids mest vitala författarskap som med sina vakna och tränade ögon gör oss uppmärksamma på den förbluffande mångfalden och rikedomen i "Tirant lo Blanc". Vargas Llosa kallar rentav detta drygt tusensidiga verk för den första totala romanen.

Översättningar av Tirant lo Blanc: till finska av Paavo Lehtonen 1987, till engelska av David H Rosenthal 1984 och till holländska av Bob de Nijs 1988.

Det internationella intresset tog riktig fart när "Tirant lo Blanc" översattes till engelska och gavs ut i USA 1984 och blev en bestseller där. Översättningar har på senare år också gjorts till rumänska, holländska, tyska och finska. Romanen har åter utgivits på franska och italienska och en kinesisk översättning är på väg.

I Katalonien uppmärksammas bokens 500-årsjubileum med ett särskilt Tirant-år, från april 1990 till april 1991, med utställningar, teateruppsättningar, bokutgivning och mycket annat. Nu i november hålls ett stort seminarium i Barcelona med katalanska och internationella specialister på "Tirant lo Blanc". Skolorna i Katalonien engageras. Och man gör en film och en TV-serie av "Tirant lo Blanc" i tretton halvtimmesavsnitt, som skall sändas i den katalanska televisionen 1992.

Äldre översättningar av Tirant lo Blanc: till spanska av Diego Gumiel 1511, till franska av Nicolas Fréret 1737 och till italienska av Lelio di Manfredi 1538.

"Tirant lo Blanc" är en pigg 500-åring. Han är verkligen något att visa upp i en tid när katalanerna med allt större framgång gör sina röster hörda i omvärlden. Nu väntar vi bara på att få läsa om hans bravader på svenska. En översättning är på väg. Kanske kommer vi rentav före kineserna.

KJELL A JOHANSSON

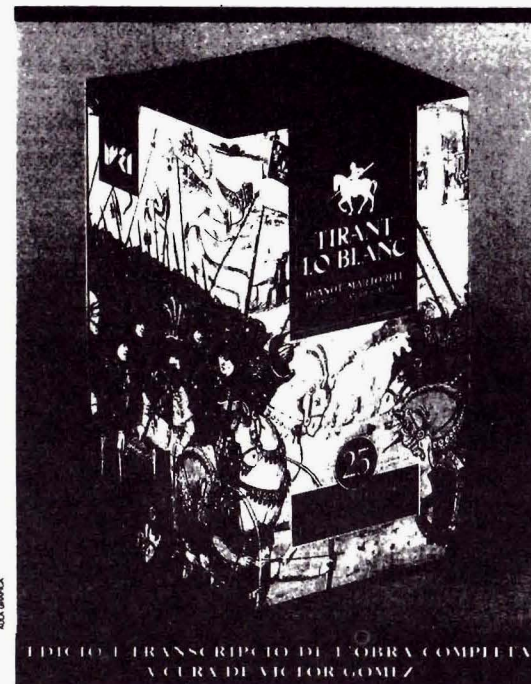

JOANOT MARTORELL
MARTÍ JOAN DE CALBA

TIRANT LO BLANC

PRÒXIMA APARICIÓ

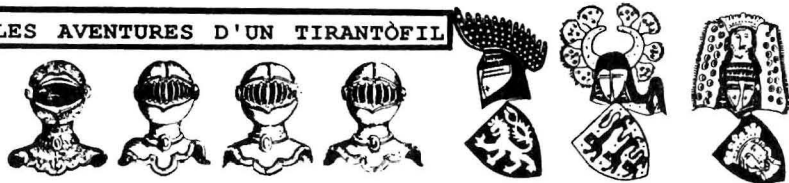
TIRANT lo Blanc és l'aportació novel·lística més significativa dels valencians a la cultura i la civilització europees. L'obra inaugural —apassionant, divertida, modèlica— d'una forma de veure el món i expressar-lo. Una fita, no sols de la nostra pròpia història literària, sinò de la narrativa universal de tots els temps.

EDICIONS ALFONS EL MAGNÀNIM

INSTITUCIÓ VALENCIANA D'ESTUDIS I INVESTIGACIÓ

LES AVENTURES D'UN TIRANTÓFIL

Arran dels 500 anys del *Tirant lo Blanc* ens vam reunir a finals d'octubre a la Universitat Literària de València gairebé tots els traductors d'aquesta novel·la: un nordamericà, un flamenc, un francès, un suec, un italià, un txec, un romanès, un finès i un xinès. Al mateix temps es celebrava a aquesta ciutat el III Encontre d'Escriptors, una reunió amb el Pen Club Internacional —que redactà un document sobre les llengües minoritàries— i, finalment, es feia la concessió dels Premis Octubre amb un homenatge al poeta valencià Vicent Andrés Estellés.

Per a nosaltres els traductors del *Tirant* —o "tirantistes"¹, com ens anomenaven— va ser una experiència prou estranya veure'ns convertits en el centre d'atenció de la premsa i d'altres mitjans de comunicació. Ens van entrevistar, vam donar conferències de premsa i participar en taules rodones, a Barcelona ens van rebre els senyors Pujol i Maragall, etc. Tots érem de països on la cultura té una importància política molt escassa; i aquí ens trobàvem, traductors d'una obra del segle XV, despertant un interès del públic en general, els periodistes i els polítics, que seria insòlit a les nostres terres. Ara bé, s'ha de dir també que, a vegades, la importància de l'obra semblava ésser més de tipus propagandista i polític-catalanista que no pas cultural-literari.

Què dic: catalanista? Que el *Tirant* seria una obra catalana? Ep, això no es pot dir a València!, encara que normalment no vam tenir gaires problemes amb els "blaveros". Però jo, que

¹ Efectivament, hem creat una fraternitat de traductors del *Tirant*: L'ordre dels tirantistes o dels tirants (noteu l'analogia entre els tirants i les garroteres).

havia après el català a Barcelona, vaig haver de canviar de punt de vista i, durant uns dies, veure la cultura dels Països Catalans des de la perspectiva de València, cosa que em resultà molt útil, encara que una conseqüència d'això fou que, quan vam arribar a Barcelona i vam fer una taula rodona a la Universitat Central, durant la meua ponència vaig dir, en lloc de "Països Catalans", per una relliscada de llengua, "Països Valencians".

Dues setmanes després, a mitjan novembre, vaig tornar a Barcelona pel *Symposion Tirant lo Blanc*, una reunió dels tirantòlegs i cervantistes més importants del món: Martí de Riquer, Lola Badia, Pere Gimferrer, Mario Vargas Llosa, Juan Bautista Avallé-Arce, els Blecua, els italians Sansone i Segre, i d'altres.

Un dels problemes més debatuts va ser l'autoria de l'obra: si l'únic autor és Martorell, o si també hi havia treballat Martí Joan de Galba i, en aquest cas, qui havia redactat què². Però, a part d'aquesta qüestió a vegades una mica bizantina (!), vam aprendre moltes coses sobre les fonts de l'obra, sobre les relacions amb l'islam, amb l'amor, amb la tradició cavalleresca, etc.

Per a mi, com a traductor, ha estat molt profitós poder reunir-me amb d'altres tirantòfils i compartir aquest món tan realista i fantàstic, tan patètic i humorístic, tan bell i complex, parlant d'aspectes concrets de la trama, de la bellesa de la princesa Carmesina, de la cama trencada de *Tirant*, de Plaerdemavida, de l'Emperador de Constantinoble

² Aquí no voldria perdre l'oportunitat de presentar una de les teories un xic agosarades que va proposar el doctor Jean Marie Barberà, qui està traduint l'obra en qüestió al francès per a la famosa col·lecció *La Péiade*, de Gallimard. Segons ell, Martorell no tingué res a veure amb la redacció del *Tirant*, ja que l'únic autor és Galba. Ara bé, el nom de Galba és una errata de G. Alba, i "alb" equival a "blanc", la qual cosa ens demostra que el vertader autor és el mateix *Tirant lo Blanc*!

Em sembla —o almenys així m'ho semblava al bar on m'ho va explicar el doctor Barberà— que es tracta d'una teoria plena d'encert i subtilesa.

Totes les edicions del 'Tirant lo blanc' a Gandia

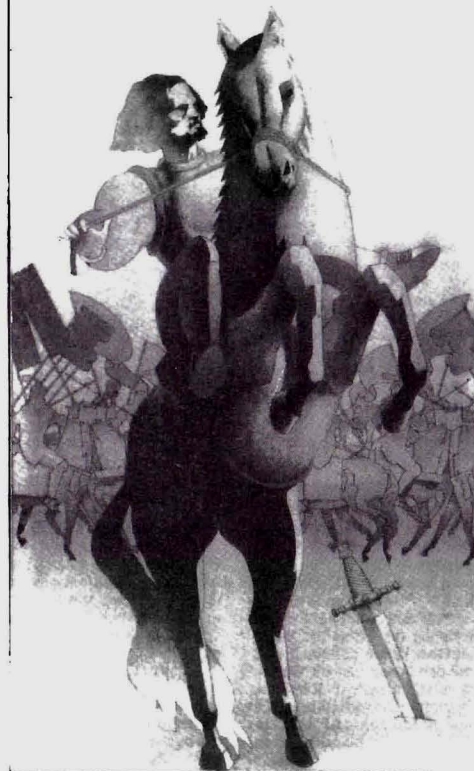
DESTACAT

Tenint com a punt de partida el *Tirant lo blanc*, un dels exemplars conservats dels 715 impresos el 1490, el visitant de l'exposició "La safor 1490-1990: Un itinerari bibliogràfic" ha pogut gaudir duran el mes d'octubre d'un dels esdeveniments més reeixits pel que fa a la celebració, en diversos indrets del país, del 500 aniversari de la publicació de l'obra de Joanot Martorell.

Si bé altres institucions han volgut capitalitzar el projecte, ha estat l'Ajuntament de Gandia el que a poc a poc, en un lent degoteig al llarg de l'any, ha assolit les iniciatives més interessants en aquesta celebració que es tan seua: Cicles de conferències, exposicions, obres de teatre, diverses publicacions, una en certada interconnexió entre les arts, han dut al públic un aproximació a la seua història literària que poques vegades havia tingut ocasió d'assaborir.

El recorregut proposat per l'exposició arriba fins a l'època actual, fins a les últimes edicions, i s'ha desenvolupat en l'excel·lent escenari de claustre de la biblioteca municipal. Divuit vitrines han estat les encarregades de contenir un bon nombre de joies bibliogràfiques, que no sempre eren edicions del *Tirant lo blanc*. Així ens hem pogut trobar de del *Fors Regni Valentiae*, de Joan de Mey, fins a la *Crònica*, de Martí de Viciana, passant per algunes obres de Mayans -*Ensayos oratorios*- o Llorente -*Valencia*-.

Però les edicions estrella entre les posades han estat les del *Tirant lo blanc*. A més d'aquella primera feta a València per Nicolau Spindel el 1497, hi eren presents la *Della historia dell'invittissimo cavallero Tirante il bianco*, publicada a Venècia

TIRANT LO BLANC
1490 - 1990

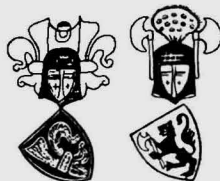
per Lucio Spineda el 1611; l'edició anglesa de 1733 i la de 1775, entre altres. També hi havia espai per a les traduccions més modernes: la italiana, l'holandesa, la finesa... i una bona mostra, molt completa, de les últimes edicions catalanes.

Paral·lelament a l'exposició s'ha publicat un llibret que pot funcionar com a guia, però també com a lectura. Articles i assajos d'especial-

istes com ara Martí deiquer, Mario Vargas Llosa, Anton M. Espadaler, Rafael Beltran i Albert Hauf, ben interessants el d'aquest últim que parla de "L'aventura d'editar un text medieval". Aquest llibret és completa amb facsímils d'algunes de les edicions que s'exposen i un quadre cronològic que explica totes les edicions del *Tirant*.

Xulio Ricardo Trigo

que, segons ens va explicar la tirantista americana McNerney, és el personatge de l'obra que més sovint es desmaia.

MIQUEL IBÁÑEZ

SEDUCCIONS

L'experiència sueca

Es llibres de cavalleria els vaig conèixer per dos camins: pel camí d'entrada -el *Cantar de Mio Cid*, la *Chanson de Roland*- i sobretot, pel camí de sortida -el *Don Quijote*-. Més tard se'm van presentar *Amadis*, *Tirant*, *Curtal e Güelfa*.

No podia sospitar, la primera vegada que vaig llegir *El Quijote*, que jo arribés a passar tant de temps amb aquella història de *Tirant lo blanc* -segons el capellà, el millor llibre del món-. Tant *Tirant lo Blanc* com *El Quijote* ocupen uns llocs molt especials dins del gènere. Crec que podem trobar també a l'obra valenciana la combinació d'amor per la literatura cavalleresca i de burla que caracteritza el text de Cervantes. Els dos llibres mariden un humor delirant amb una temura immensa i gairebé un sentit tràgic de la vida.

És un privilegi poder dedicar tant de temps i esforços a un món i una obra de tanta profunditat i extensió com el *Tirant*. La tasca de traduir, sobretot quan es tracta d'una obra d'aquest tipus, no solament implica la transferència de

les frases d'una llengua a les d'una altra, sinó molt més: s'han d'estudiar les armes, la indumentària, la geografia...

El procés de traducció és una de les maneres més profundes i gratificants de llegir una obra literària, d'intentar d'arribar a conèixer almenys algunes capes de la seva estructura. És una lectura amb lupa, un esforç per a penetrar el cutis del text. En el meu cas, però, es tracta també d'arribar a conèixer una llengua: la llengua materna de mon pare, el català, la qual no vaig tenir ocasió d'estudiar fins fa uns anys.

A Suècia no va arrelar mai la literatura de cavalleries de l'Europa medieval. Conservem un parell d'intents, obres no gaire menys-

preables i fins i tot d'una bellesa considerable. Són fenòmens aïllats, però, i mai no van constituir un gènere. A més a més, la llengua sueca ha evolucionat molt durant els últims cinc-cents anys, la qual cosa fa que ens costi molt llegir obres del segle XIV i XV. Aquest fet ha contribuït a la deplorable situació de la literatura antiga a Suècia. Tot això implica que la traducció del *Tirant* ha de partir gairebé de zero pel que fa a la retòrica cavalleresca, el llenguatge i, fins i tot, el vocabulari i a la mateixa cultura i el catolicisme, que imbuïxen cada frase, l'ambient.

Miquel Ibáñez*

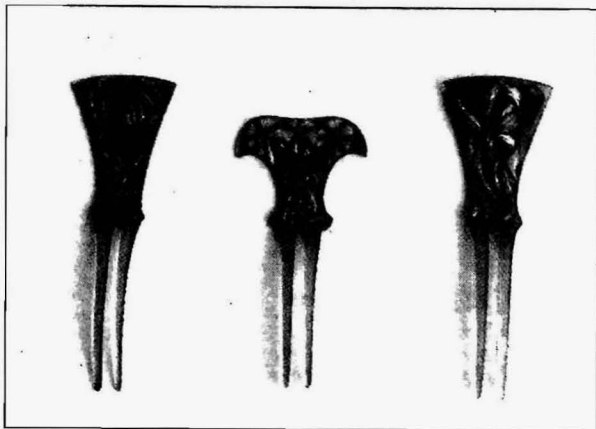
*Miquel Ibáñez és el traductor al suec del *Tirant lo blanc*.

EL TEMPS 22-10-90 / LLIBRES / 71

Levande ungdom i Barcelona

De stora utställningar tar pulsen på katalansk "modernisme"

Modernistiska blommotiv av Lluís Masriera på sköldpaddskammar visar att modernismen via otol smög sig in människors privatliv.

BARCELONA (SvD)

● Jugendstilen är ett begrepp som intimt förknippas med katalansk arkitektur och konst. Föredrar ni att kalla den art nouveau eller modern style går det också bra. Katalanerna kallar den *modernisme* och ägnar just nu två stora utställningar i Barcelona åt detta förbluffande sekelskiftesfenomen: El Quadrat d'Or i Antoni Gaudis berömda Casa Milà (La Pedrera) och El Modernisme på Museu d'Art Modern.

Inte på tjugo år har Spanien tagit pulsen på modernismen på detta fullständiga – och roliga – sätt. Fullständigt därför att de båda utställningarna berör allt från arkitektur och stadsplanering till konst, mode och allsköns konsthantverk. Och roligt därför att arkitekturkapitlet (expon i La Pedrera) kompletteras med en busstur till några av Barcelonas mest kända ungdomshus, en tur som tar cirka 45 minuter och tillåter besökaren att stanna där han vill för att i lugn och ro detaljstudera stil och ornament.

Utomordentlig katalog

Turen kan väljas med guide eller utan och i båda fallen har man god hjälp av exponents utomordentliga katalog, som i detalj och med foton beskriver 150 hus i centrala Barcelona.

Tala om levande ungdom! Bara möjligheten att antligen få tillträde till den berömda Stenhögen (La Pedrera), Gaudis näst efter den ofullbordade kyrkan La Sagrada Familia mest kända skapelse, är en upplevelse. Huset förklarades ju redan 1984 för ett "människlighetens världsmonument" av Unesco, men först i dagarna har det restaurerats färdigt och är nu delvis öppet för allmänheten.

Stortad banksats

Ägare är den katalanska banken Caixa de Catalunya, som också sponsrar den aktuella utställningen El Quadrat d'Or och därmed gör en stortad insats i Barcelonas kulturliv.

Inne i La Pedreras salonger kan man i fotomontage följa Barcelonas urbanistiska ut-

veckling från 1800-talets mitt och fram till det tidiga tjugotalet. Tonvikten ligger som sig bör på åren kring 1900, då modernismen slog igenom på allvar i Barcelona, inte bara när det gäller arkitektur utan också i litteratur och musik.

Revolutionerande

Expons fyndiga namn, El Quadrat d'Or (Guldrektangeln) syftar på kärnan i stadens s k Eixample (Utvidningen), dvs den stadsplan som den katalanske ingenjören och urbanisten Ildefons Cerdà drog upp år 1859 och som då var helt revolutionerande.

Dess system av smala, raka gator kan tyckas sterilt, men de husblock eller rektanglar som skiljer dem åt är högst mänskliga bakom fasaderna. De döljer stora, luftiga gårdar, ofta små trädgårdar, öppna altaner eller praktfulla verandor.

I Balkanländerna finns statsbildningar hotade av nationella konflikter, men även i Spanien, England och Sovjetunionen existerar krav på nationellt självbestämmande. Längs stråk som Passeig de

Gràcia, Rambla de Catalunya, Balmes, Mallorca, València m fl strålar i dag några av modernismens främsta byggnadsverk, många restaurerade och med en sällsynt personlig lyskraft.

Inte bara snillet Antoni Gaudi (1852–1926) har signerat de här märkliga arkitektoniska skapelserna, några av dem eklektiska i formspråket på gränsen till det ohållbara, sällan sköna, men alltid fantasieggande och suggestiva.

Där samsas nygotik med moriska och romanska element, där finns glimtar av italiensk renässans och där finns drag av surrealism, som kommer åskådaren att tappa andan.

Böjande formspråk

Men framför allt finns där ett naturens eget böjande formspråk, främst naturligtvis hos Gaudi, men också hos hans snillrika yrkesbröder, framstående arkitekter som Lluís Domènech i Montaner, Josep Puig i Cadafalch och Enric Sagnier för att bara nämna några av alla dem som var och en på sitt sätt präglade Barcelonas stadsbild.

Jugendstilen, art nouveau eller modernismen slog igenom stort i Europa på världsutställningen i Paris 1900, tätt följd av Turin 1902. Men då hade den redan länge grott och utvecklats i Katalonien, där man alltsedan den spanska kolonialismens snöpliga slut känt ett starkt behov av andlig och intellektuell förnyelse.

God jordmån

Naturligtvis kan rörelsen inte karakteriseras som ett lokalt eller ens regionalt fenomen, men den historiska utvecklingen främst i Barcelona gjorde att den fann speciellt god jordmån där.

Kanske kan man tala om en katalansk *guldålder* kring sekelskiftet, kanske är det överdrivet. En jämförelse med den stora spanska guldåldern (Siglo de Oro) på 1600-talet haltar givetvis; den var mer elitistisk medan vår hypotetiska guldålder i Katalonien i sig uppstår småborgerliga och merkantila element som är så typiska för det katalanska kyetnet.

Hur som helst, begåvade katalanska konstnärer, författare, musiker och arkitekter fann i modernismen en inspiration och en skaparkraft av oanade mått och lyfte med ens Barcelonas kulturliv till internationell nivå.

Stora förnyare

I Parc de la Ciutadella, ännu grön och skön i Barcelonas varma höst, kan man ytterligare fördjupa sig i modernismens väsen. Det återöppnade Museu d'Art Modern har där samlat sig till en omfattande utställning av katalanska målare som Ramon Casas och Santiago Rusiñol, de stora förnyarna i den regionala sekelskifteskonsten.

Jämsides med dem finner man också verk av det yngre konstnärsgänget på det litterära

ra kaféet Els Quatre Gats – med Picasso i spetsen – och av målare som Nonell och Mir, stora katalaner som skulle utvecklas mot en klar expressionism.

Tidig vändpunkt

En vändpunkt i den katalanska konsten kom så tidigt som 1892, då just Casas och Rusiñol började ställa ut på det än i dag existerande galleriet Sala Pares.

Kanske går det inte att tala om en renodlad katalansk modernism inom måleriet just före det årtalet, men efterhand tar den fart genom närt kontakter med Paris, den framflytande symbolismen och med prerafaeliterna.

Samtidigt får skulpturen och grafiken ett enormt uppsving; namn som Josep Llimona och Eusebi Arnau bör framhåvas i bildkonsten, Ramon Casas i grafiken. Ett otal andra kunde nämnas, det får räcka med den klarast lysande bland alla dem som lagt grunden till en av det moderna Barcelonas stora specialiteter: den grafiska industrin som f n är en av världens främsta.

MONICA VERMCRANTZ

El Modernisme: Museu d'Art Modern, Parc de la Ciutadella, 10 okt 1990–13 jan 1991.

El Quadrat d'Or: La Pedrera, Passeig de Gràcia 92, 14 juni 1990–30 nov 1990 (stängt måndagar).

SVENSKA DAGBLADET • Tisdagen den 30 oktober 1990

Språkfrågor och gränser på kongress

ALLT TYDER på att vi lever i nationalstatens århundrade. Den språkliga frågan är ännu laddad med politiska innebörder, etniska motsättningar och gamla rivaliteter.

I Balkanländerna finns statsbildningar hotade av nationella konflikter, men även i Spanien, England och Sovjetunionen existerar krav på nationellt självbestämmande. Nyligen anordnade Interna-

tionella PEN-klubben en kongress i Valencia om små språk och översättningsvarigheter på var den katalanska PEN-klubben som stod som värd, eftersom Katalonien har fört en långdragen kamp för att återge sitt språk, katalanska, dess fullvärdiga status som ett av de äldsta europeiska kulturspråken.

PEN-kongressen var djupt oenig om hur man bäst skyddar och främjar de små språken. Det var svårt att förena makadonien, daiskar, svenskt, katalanska, serbiska, estniska, turkiska, galiciska, flamandare och kurder. Just den kurdiska frågan blev aktuella för en någonsin. Den kurdiska delegaten, Saila Münch-Bujak,

berättade att kurderna vill stamma den turkiska staten inför Internationella domstolen i Haag. Det är förbjudet att tala kurdiska i Turkiet, på samma sätt som katalanska och baskiska var förbjudna under Francoitidens mörkaste år. Att kurder och katalaner gav varandra stöd i Valencia var självklart.

Är det en mänsklig rättighet att få använda sitt språk? Är ett övergrepp mot denna rätt att likställa med övriga brott mot de mänskliga rättigheterna? Att Internationella PEN-klubben tvekar inför en sådan resolution är förstaeligt. PEN-klubbens styrka har varit dess politiska karaktär och förmå-

ga att förena ytterligheter. Just nu är nationalistiska strömningar starka runt om i världen. Sovjetunionen står inför upplösning, Rumäner, turkar och greker vill riva de i Jalta fastställda gränserna. Moldaver, slovakar och slovenar kräver att deras språk får en officiell status. Europas karta kan bara bli definitiv om man tar hänsyn till de olika folkens rättigheter och mångsidiga kulturella yttningar.

Språket hör till ett folks värdefullaste egendom. Vagar är långt från tornet i Babel till ett mångkulturellt och mångsidigt Europa, men den är värd att vandra.

DN 29/11-90 ANA L VALDÉS

Övernaturliga novellpärlor

Katalanska fantasten Pere Calders nu på svenska

EN NY BOK

Pere Calders
Noveller
Övers. Miguel Ibáñez
Interculture

URSAKTA, men jag skulle vilja berätta en anekdot för er... Jag höll på att säga: en historia ur verkliga livet, men jag är rädd att ni precis som alla andra inte kommer att uppfatta det så.

Repliken är hämtad ur en av de cirka två hundra noveller som Pere Calders skrivit och kan tjäna som ett anslag, en antydning om tonen i hans författarskap med dess ingredienser av fantasteri, vardaglighet, humor och ironi.

Pere Calders är en av de mest personliga rösterna inom den nutida katalanska prosan. Han har aldrig bekant sig till några ismer eller skolor eller brytt sig om vad som varit litterärt mest gångbart för dagen.

Calders är född 1912 och hann med att göra sig ett namn inom den katalanska pressen innan det spanska inbördeskriget bröt ut 1936. Han var humoristisk tecknare och skribent och medverkade 1933 vid grundandet av en katalanskspråkig dagstidning, Avui, som i det nutida demokratiska Spanien återuppstod under samma namn.

Under inbördeskriget var Calders kartritare i den republikanska armén. Från själva fronten skrev han en reportagebok och en roman. Francoregimens seger och dess förtryck av den katalanskspråkiga kulturen innebar för Calders ett kvartssekel i exil. Han tillbringade 23 år i Mexiko och deltog i det katalanska kulturliv som blomstrade där bland landsflyktiga med tidskrifter och förlag.

En av Calders mest kända romaner, "L'ombra de l'atzavara" (Agavens skugga), berättar om en exilkatalans liv i Mexiko. Den utkom 1964, samma år som Calders återvände till Barcelona, där bokutgivning och annan kulturell verksamhet på katalanska nu åter kämpat sig till ett visst, om än starkt begränsat, utrymme. Annars ser man inte särskilt många spår av

de många åren i Mexiko i Calders författarskap. I hans omfattande produktion av noveller finns det inte mer än ett halvduzin som har mexikanskt tema och inte en enda i det urval om tjugo berättelser med vilket han introduceras på svenska med en volym som rätt och slätt heter Noveller.

När man läser dessa berättelser gör man i stället reflexionen att Pere Calders skulle ha blivit i stort sett samma författare utan de dramatiska omvälvningar med krig och landsflykt som han tvångs genomlevde.

Hans berättelser är inte realistiska eller socialt inriktade. De har nästan genomgående en dragning till det fantastiska, det övernaturliga det som ligger utanför det inuanda och normala. Detta har gjort att man försökt bunta ihop honom med latinamerikanska författare som Borges och Cortázar eller företrädare för den så kallade magiska realismen.

Något inflytande därifrån är svårt att spåra. Calders representerar snarast motsatsen. När exempelvis Cortázar utgår från vardagen och plötsligt mytifierar den, söker sig Calders motsatt väg. Han väljer något övernaturligt som utgångspunkt och avmytifierar det, berättar om den prosaiska, gråa, upprörda snusfornuiftiga eller bara liknöjda omgivningens reaktioner på detta ovanliga.

Calders noveller är ofta små pärlor, omsorgsfullt utformade enheter som står kaseriet nära och här kan man finna en viss likhet med en latinamerikan, den brasilianske poeten Carlos Drummond de Andrade i hans omtyckta prosastycken, (Arne Lundgren gav ut en volym sådana näromare.) Humorn och ironin är viktiga bestandsdelar. I en intervju för ett par år sedan berättade Calders om den flora av humoristiska tidningar som fanns i Spanien på 30-talet och beklagade att det inte längre finns några motsvarigheter. Folk har det bättre nu, men de är inte så glada, sa han.

Det svenska Caldersurvalet är gjort av den utmärkte (och sällrare) själv, Miguel Ibáñez, som motiverar det i ett efterord, vilket samtidigt formar sig till en kort men

mycket upplysande introduktion till katalansk kultur. Ibáñez är uppenbarligen helt tvåspråkig när det gäller katalanska och svenska och behöver därför inte stödja sig på något tredje språk, till exempel spanskan.

I den internationella översättningslitteraturen är den katalanska diktningen – poesi och prosa – fortfarande väldigt underrepresenterad i förhållande till sin betydelse. På senare tid har den dock gjort sig alltmera påmind.

Det börjar märkas också i Sverige. Utgivningen i följ av Merce Rodoredas roman "Diamantörget" väckte berättigad uppmärksamhet (och i somras gick den som radioföljetong). Förhoppningsvis ser vi början på en mer kontinuerlig utgivning av katalansk prosa på svenska. I host kommer ytterligare ett verk av Rodoreda och en annan katalansk roman.

Da är översättare och introduktorer som Miguel Ibáñez ovarderliga. Nästan allt återstår att göra vilket man inte sällan blir påmind om När "Diamantörget" entusiastiskt presenterades i TV 2's "Lastustan" fick vi av en person som under många årtionden levt mitt i den skollitterära bokbranschen veta att "katalanska är en spansk dialekt", vilket är ungefär lika klokt som att kalla svenska och danska för tyska dialekter. Inom EC vet man bättre. Där fick det katalanska språket officiell status i september.

KJELL Å JOHANSSON

DAGENS NYHETER

12/11-90

DAGENS NYHETER Söndagen den 22 juli 1990

Arkitektens huvudverk

Det dröjer minst två hundra eller tre hundra år innan "katedralernas katedral", la Sagrada Familia, i Katalonien är klar.

Furst Grigorij Potemkin har länge betraktats som kulissernas mastare. Men han är bara en klapare i jämförelse med Antonio Gaudí y Cornet.

Gaudí kallas i Katalonien alltid för Geniet, Snillet. Arkitekternas arkitekt. Hans huvudverk – och ständiga huvudvärk från 1883 fram till hans död under en spårvagn i Barcelona 1926 – var La Sagrada Familia.

Denna katedral ska inte vara katedralernas katedral, utan endast den första i en hel serie, sa Gaudí i ett inspirerat ögonblick.

Bygget dominerar fortfarande stadsbilden, och om man går upp på det lilla berget Montjuic, där olympiastadion häller på att färdigställas inför olympiaden 1992, så synes de fyra ett hundra meter höga tornen spreta uppåt liksom fingrarna från en brun hand i den utsträckt stadens mitt.

Naturligtvis tar man sig dit för att beundra Snillet's skapelse på nära håll. Overallt möter man då japaner som häller fram kameror och vill bli fotograferade framför vad som skulle vara en katedral. De tycks avguda föremålet.

Väl innanför tornen finner man ingenting. Visst står där också några mindre torn, och ett par smärre fasader står uppsmällda eller häller på att byggas. Men! Högst ovanför allting tronar en byggkran som varje ingenjör i hallfasthetslära borde studera närmare, ty att den står upprätt är nämligen ett bevis på att det omöjliga existerar.

Slagen av hapnad över att detta ju endast är en byggarbetsplats och inte en katedral – som man lurats att tro av alla böcker om arkitektur och av alla fotografier där tingesten symboliserar Barcelona i lika hög grad som Stadshuset står för Stockholm – går man fram till en långbent guide i strikt blå och kjol och frågar när arbetet blir klart.

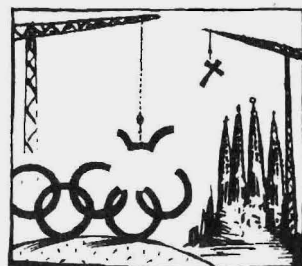
– Om två hundra eller kanske tre hundra år, svarar hon rappt och koncist och som om det var lika självklart som att en mogen tomat är röd.

Upprepar man häpen svaret blir kar hon bara bort mot horisonten och nickar uttråkad.

Hela La Sagrada Familia, den heliga familjen, är bara ett skal. Den började byggas 1883

BARCELONA

Söndagskrönikan

Teckning: MAGNUS BARD

och sen stod bygget stilla mellan 1926 och 1952.

Surrealisterna älskade denna besynnerliga skapelse. Allra högst upp sitter äckliga svulster och druvor som om Salvador Dali hade klättrat dit och kletat fast dem, liksom de gula klattarna han smetat på de skära ytterväggarna till sitt museum i La Figueras, några mil norrut.

Nu håller en stackars arkitekt som heter Josep Maria Subirachs på med arbetet sedan 1986. Han har ett femtonårigt kontrakt och får in 25 miljoner pesetas (1,5 milj kr) varje år av privata donatorer att spendera.

Men han lär inte få halla på så länge till. Alla rasar mot honom. Det finns inte en enda arkitekt i hela Katalonien som stöder hans jobb.

Han kallas för charlatan, opportunist. Gaudis dödgräva, grotesk förfalskare och allt möjligt annat. I demonstrationer och i upprop på upprop i pressen krävs att arbetena ska upphöra.

Subirachs stora problem är att ingen vet hur Gaudí ville ha sin katedral. Han gillade inte ritningar utan "säg tingen färdiga i luften". Det påstod han berodde på att han kom från en familj av kopparslagare och hantverkare i gjutjärn.

Det enda man vet är att det ska vara tolv torn, ett för varje apostel. Det är alltså bara fyra som är färdiga.

Lätt lagslagen vacklar man därifrån och finner att hela Barcelona är en enda stor byggplats: Montjuic, Parc de Mar, El Diagonal och Vall d'Hebron.

Allt blir klart till 1992, inklusive motorvägar, tunnlar, avlopp och elsystem, säger alla berörda lika självklart som guiden vid La Sagrada Familia.

Det blir man knappast lugnare av. Ett milt vansinne vilar över Barcelona och hela Katalonien.

Men Las Ramblas är som vanligt, liksom den gamla anrika Hemingwaykrogen Los Caracoles ett stenkast därifrån. Vid bordet intill sitter två lätt granade obestämbara svenskar.

Jag säger till frugan att nu för tiden är det ofarligt att aka till Barcelona. Nu har dom ju stängt alla bordellerna. Annat var det för tio år sen, eller var det femton, Berra?

– Svårt att säga.

Berra är fullt upptagen med att betrakta hur kyparen fyller hans cognacsglas.

Dom är på väg till fiestan i Pamplona.

Är det tjugonde gången, Berra? Eller tjugofemte?

Minns inte, säger Berra och sveper cognacsglas med samma gest som han förmodligen tänker sig att Ernest själv skulle ha gjort det. □

PETER BRATT

I Katalonien räknas resultat

Men baskerna är måna om äran

Av PETER BRATT
DN:s korrespondent

BARCELONA. I Katalonien har de spanska gatuskyltarna plockats ner och ersatts med katalanska. I Baskien mördade nyligen två ungdomar en pensionerad officer med ett nackskott då han gick ut på morgonen för att hämta sitt bröd och en tidning.

Baskerna håller sig med en gerilla, ETA, som för en vapnad kamp mot centralmakten i Madrid och kräver att få bli en egen självständig stat.

DN i Spanien

Katalanerna vill ha frihet inom Spaniens gränser och hyllar försiktiga reformer framför vald och bravur.

I Katalonien räknas resultaten, inte äran. Men baskerna är stolta och oersonliga. De värsta terroristerna är före detta prästseminarister.

Hur har det blivit så? En man som kan det mesta i frågan heter Pau Puig som bor i en liten by norr om Barcelona, Scotoni. Där skriver han artiklar på svenska om Spaniens historia på sin personadress och skickar dem till redaktionen för den stora nya nationalencyklopedin. Han har bott 16 år i Sverige, är historiker och har studerat i Lund.

Trånga gränder

Han bor i en medeltida by med trånga gränder och ett urgammalt torg som utan minsta förändringar skulle fungera utmärkt som scen för att framföra Bizets "Carmen" på.

För fyra år sedan skrev han en bok på svenska om nationalismen i Baskien och Katalonien.

— Jag ville göra en saklig och nyanserad beskrivning av ämnet, som är mycket kontroversiellt. Jag har försökt ge den historiska bakgrunden till de nationella motsättningarna i Spanien för att göra problematiken förståelig.

— Man kan jämföra Katalonien och Baskien med Finland. Det rör sig om gränsregioner som även, grannstaten har

Pau Puig, forskar om nationalism och regionala problem i Spanien.

varit intresserad av. För att försäkra sig om befolkningens lojalitet i händelse av krig med grannstaten kan centralmakten handla på två sätt.

— Antingen kan den respektera områdets frihet och kultur och även bevilja speciella privilegier, eller också kan den med hårda metoder sträva efter att assimilera folket både språkligt och kulturellt. Den spanska centralmakten har använt båda metoderna gentemot såväl Baskien som Katalonien.

Fiskare och bönder

Under medeltiden var baskerna fiskare och självägande bönder. När regionen införlivades med Kastilien (centralmakten) under 1200- och 1300-talen fick befolkningen behålla sina lagar och privilegier.

På 1500-talet beviljades invånarna i provinserna Biscaya och Guipuzcoa ett kollektivt lägdelskap. Det gav baskerna tillträde till höga ämbeten både inom den civila och den militära byråkratien.

Flera av de stora conquistadorerna (erövrarna av Amerika) var basker. Ignatius av Loyola, hjärnan bakom den spanska motreformationen, var bask.

— Det var där som den spanska stormaktens armada byggdes och kanonerna göts, eftersom Baskien är rikt på järnmalm, berättar Pau Puig. Men under 1600- och 1700-talen började den spanska stormaktens nedgång.

— Madrid hade inte längre råd att upprätthålla gränssområdets privilegier.

Nationalism

Det är under 1800-talet som nationalismen i grännsområde-

na börjar växa sig stark. Den industriella revolutionen började här medan Kastilien fortfarande var helt agrart och staten var oförmögen till modernisering.

Baskien och Katalonien var landets mest dynamiska områden men centrum förmådde inte ge regionerna del i maktutövningen.

Efter tre blodiga inbördeskrig avskaffades Baskiens självstyrelse, liksom skatte- och tullfriheten, år 1876. Det ledde till misär och hat och omfattande utvandring till Amerika.

— Den baskiska nationalismen var från början militant och radikal medan den katalanska var mer moderat och försönlig. Det beror på att Katalonien var mer utvecklat, urbaniserat och sekulariserat än Baskien.

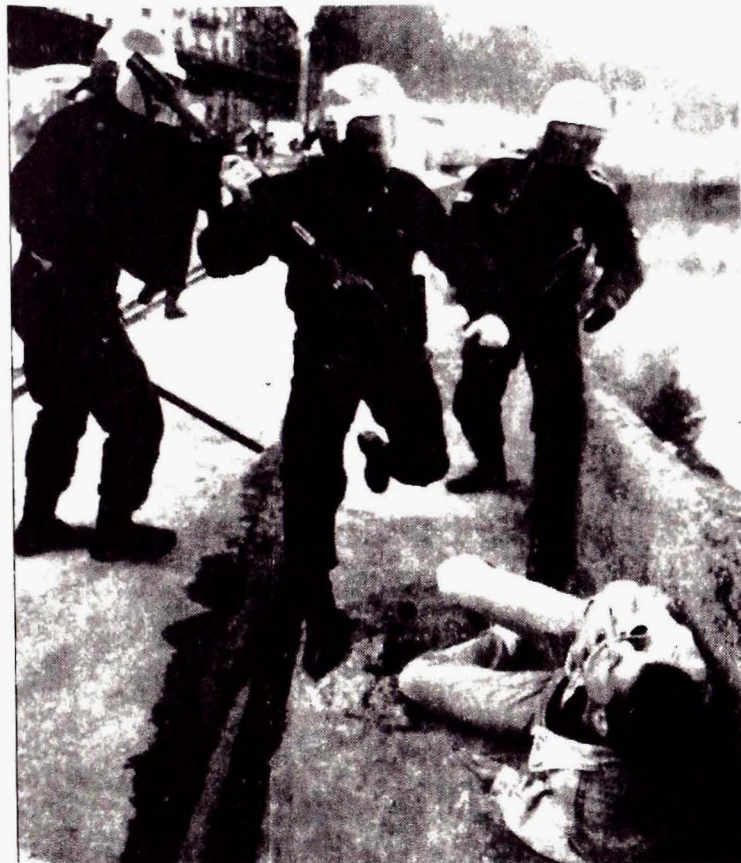
Regionerna har även skilda kulturer. Katalanerna är ett handelsfolk, vana vid kohandel och kompromisser. I Baskien däremot var det äran och stoltheten som gällde.

Baskerna behärskades dessutom andligen av jesuiterna. Dessa är mycket skickliga organisatörer och står ju för devisen "ändamålet helgar medlen". Man måste ha den jesuitiska bakgrunden klar för sig för att kunna förstå även dagens ETA.

Tar avstånd

— Men man bör även vara nyanserad. Den baskiska nationalismen drömmar visserligen om ett helt självständigt Baskien, men det är endast femton procent av väljarkåren i Baskien som röstar på koalitionen Herri Batasuna, som stöder ETA.

De övriga ställer sig bakom

Spansk lösning. Centralmakten i Madrid tar ofta till hårdhandskarna för att stävja protesterna i Baskien och Katalonien. Här sparkar polisen en baskisk demonstrant efter ett möte i Bilbao.

Foto: AP

de nationalistiska krafter som tar avstånd från allt våld och helt följer de demokratiska spelreglerna. Bilden av den baskiska nationalismen som enbart primitiv och oförsonlig stämmer alltså inte.

Den katalanska nationalismen däremot vill inte upplösa äktenskapet med Spanien men vill förändra de gällande villkoren. Man har redan nått långt med en egen president, egen regering och eget parlament.

— Katalanerna inser att det är utopistiskt att bilda en egen stat, särskilt vid en tidpunkt då statsgränserna i Europa håller på att avvecklas på grund av EG-processen.

Omvärlden har börjat uppmärksamma det autonoma Katalonien. Flera länder har tagit direkta kontakter med Barcelona i trygg förvisning om att sådana relationer inte skapar några problem för kontaktarna med Spanien som helhet.

Utländska företag har förstått att dra fördelar av autonomin och av Kataloniens strategiska läge med nära förbindelser med nyckelregionerna längs axeln Rhône-Rhen.

Att den katalanske presidenten Jordi Pujol nyligen togs emot av både USA:s president George Bush och av den japanske kejsaren bör ses i detta sammanhang.

Katalanskan är modersmål för fem miljoner människor. Och den 11 september — på Kataloniens nationaldag — kommer den katalanska diplomaten att bära en betydelsefull frukt.

Då kommer EG-parlamentet att fatta beslut om att ge det katalanska språket officiell status inom EG!

Så långt Pau Puig.

Meningslöst våld

Men i Baskien fortsätter det meningslösa våldet. Nyligen har de demokratis-

ka krafterna bildat en pakt i syfte att isolera ETA. Och den baskiska polisen börjar få ett ökat ansvar.

Den dag terroristbekämpningen helt överläts åt den baskiska polisen kan det vara slut med ETA. Ty det är en helt annan sak att mörda en hatad civilgardist som står för "förtrycket" i Madrid än att avrätta en annan bask.

De flesta är släkt och ett sådant död skulle befolkningen inte visa någon som helst sympati för.

Men krigshandlingar har sin egen inneboende logik och för varje död avtar förnuftet. Spanjorerna från Madrid talar om civilgardisterna som hjältar i första ledet i kampen för ett enat Spanien, medan en av civilgardisterna död bask för de andra baskerna blir en martyr, och avståndet till spanjorerna ökar.

— An är problemet långt ifrån sin lösning. □

LIBRE DEL
VALEROS E STRENU

CAUALLER

TIRANT LO BLANCH

scrites les tres parts
per lo magnific e virtuos caualler

Mossen Johanot Martorell

e a la mort sua
acabada la quarta a pregaries
de la senyora Dona Isabel de Loric,

per

Mossen Marti Johan de Galba

ESTAMPAT NOVAMENT

per

Marian Aguilo y Fuster

VOL. I

BARCELONA

M.DCCC.LXXIII - M.CM.V